

Ennen kisoja lähetettiin Suomesta v. 1940 kisavalmisteluja silmällä pitäen tarkkailijoita tutustumaan Berliinin kisojen yleisjärjestelyihin, sekä tiedotuksen ja ratsastus, uinti-, voimistelu- ja jalkapallokilpailujen organisointiin. Tarkkailijoiden raporteissa kiinnitettiin huomio erinomaiseen järjestelykoneistoon ja suuriin teknisiin valmiuksiin. Tiedotuspropaganda kisojen ympärillä todettiin ennätysmäiseksi; Suomessa vastaava laajuus ei olisi tarpeen. Puolustusvoimat huolehtivat mm. kisojen tiedotusorganisaatiosta ja kuljetuksista. Majoitusratkaisu saattoi tuoda ongelmia erillinen kisakylä saattoi vaikeuttaa keskittymistä ja harjoittelua. Voimistelu-liiton edustaja, joka teki laajan tutustumiskiertueen Saksaan, osin Kansallissosialistisen sanomalehtitoimiston päällikön, W. Dickin opastamassa seurueessa, oli sopinut Saksa-Suomi-maaottelusta vuodelle 1937 "Reichsturnerwartin", Martin Schneiderin kanssa ja tutustunut mm. kansallissosialistiseen sisäoppilaitokseen. Düsseldorfin stadionilla hän oli huomannut kyltin: "Juutalaisilta pääsy kielletty". Uimaliiton edustaja kertoi erinomaisista järjestelyistä ja uimastadionin valtavasta koosta - sinne mahtui parikymmentätuhatta katsojaa.

Tuuli kääntyy Berliinissä

Olympiavuoden päätapahtuma, kesäkisat, raportoitiin suomalaisessa lehdissä laajalti. Useat lehdet lähettivät paikalle reportterinsa. Uutterimmat lehdet käyttivät kisaselostuksiin 3-4 sivua päivittäin suomalaisille tärkeän yleisurheiluviikon aikana; paljon tilaa annettiin kilpailu- ja tulosselostuksille, haastatteluille, kommenteille, uutispaloille ja ihaileville "Amerikan neekereiden kuvauksille".

Esimerkiksi Helsingin Sanomat lähetti Berliiniin viisi selostajaa, osan jo heinäkuun puolivälissä. Palvelut, tilat, koristelut, huippuhieno tekniikka ja "pelottavan komea" stadion esiteltiin. Lehti seurasi Leni Riefenstahlin olympiafilmin kuvauksia ja suositti radioinnin järjestelyä malliksi Suomeen.: Berliini voitti lehden mielestä kaikki edelliset kisat sisäisessä järjestyksessä ja ulkoisessa loistossa. Lehden kriittisin kannanotto oli nimimerkki Cleverin kirjoitus, jossa ihmeteltiin, mitä kisojen loiston jälkeen olisi tulossa: *"Onnistuneiden talviolympialaisten jälkeen Saksa vaati Reininmaata takaisin. On varsin mielenkiintoista ajatella ajassa*

kaksi kuukautta eteenpäin. Pystyykö olympialainen rauhanajatus rauhoittamaan itseään heil-huudoilla tervehtiviä isäntiä", Clever ihmetteli.

Kotimaan lehdet ja radio olivat saattamassa Suomen pääjoukkuetta Eteläsatamassa 26.7., sensijaan saksalaiset iltapäivälehdet eivät tiedotaneet lainkaan Suomen joukkueen saapumisesta kisamaahan; vastaanotto oli toki ystävällinen. Olympiakylä oli jo esitelty lehdissä, radio teki sen vielä kerran omassa selostuksessaan: kylä oli miellyttävä ja hyvin varustettu, jopa suomalaisella kiukaalla varustettu sauna oli rakennettu kylälammen rannalle. Lisäksi jokainen urheilija sai käyttöönsä Hitler-Jugend-lähetin. Selostuksen mukaan itse valtakunnanministeri Göring kävi tupatarkastuksella. Myös naisten olympiakylä esiteltiin kauneushoitoloineen ja voimistelusalaineen.

Jo ennen kisojen alkua suomalaiset kokivat kirvelevän tappion: vuoden 1940 olympialaiset, joita oli Suomessa odotettu tunnustuksena urheilukansalle, menivät täpärällä äänimäärällä (32-27) Tokioon. Kaikki suomalaiset lehdet pitivät ratkaisua poliittisena. "Valta käy oikeuden edellä", julisti Aamulehti. Uusi Suomi totesi pääkirjoituksessaan Saksan tehneen kaikkensa kisoja järjestäessään. *"Kisat eivät kuitenkaan herätä suuruudessaan iloa 'urheilullisia arvoja harrastavissa'. Näin ollen olisi toivonut, että kisat olisi saanut järjestääkseen maa, joka tajuaisi kisojen urheilullisen arvon"*. Nyt ne oli annettu jo kolmannen kerran peräkkäin suurvallalle. Lehti arveli Tokion voittaneen valtakirjaäänin, mutta muistutti Suomen takana olleen suuren joukon maita. Kisojen siirtäminen Tokioon saattoi merkitä olympiakisojen loppua, ennusti lehti synkästi.

Suomen tappio Tokiolle merkitsi käännettä lehtien suhtautumisessa kisoihin ja niiden isäntämaahan. Ratkaisua pidettiin suurvaltapelinä, jossa pienten maiden urheilulliset ansiot eivät painaneet. Erityisen pettyneitä oltiin Saksaan, joka tukeen oli luotettu. Kun kisat oli menetetty, eikä itesesensuuria enää tarvittu, alkoivat porvarilliset lehdetkin tarkastella tapahtumia kriittisemmin.

Kisatapahtumien edetessä "urheilukansan" edustajat olivat tyrmistyneitä runsaan saksalaisyleisön asiantuntemattomuudesta, kotiinpäin vetämisestä ja suosionosoitusten suuntautumisesta poliittisten sympatioiden mukaan. Avajaisissa toistui talvikisojen kuvio: urheilijoiden marssiesiä stadionille suurimmat suosionosoitukset saivat jälleen ne joukkueet,

jotka suostuivat ns. olympiatervehdyksen tekemiseen. Suomen joukkue jätti tervehtimättä ja sai vaimeat aplodit kun taas sen jäljessä marssinut Ranskan joukkue käntäkohotuksineen sai myrskyisän vastaanoton. Tapahtuneeseen reagoivat ärtyneesti kaikki oikeistolehdet, yhtäläillä kuin muuhun yleisön yltiönationalistiseen käyttäytymiseen, kesken kilpailujen järjestettyihin toisen lajin palkintoseremonioihin ja puheisiin.

Karjala-lehti kirjoitti (Sosialidemokraatin mukaan) otsikolla "Urheilullinen pettymys" Hitler-tervehdys ratkaisseen kansakuntien urheilullisenkin arvon satatuhantisen saksalaisen katsomon silmissä. Sosialidemokraatin pakinoitsija totesi kisojen alkaneen yleisellä "Heil Hitler-huudolla ja käden kohottamisella kohti avaruuksia". Lehti nimesi kisat pääkirjoituksensa otsikossa "Hitlerismin suurmainonnaksi"- niiden poliittisuutta ei edes yritetty naamioida.

Pettymyksen latasi pöytään myös maalaisliittolainen Maakansa, joka totesi saksalaisten propagandatoimistojen työntäneen olympiakisojen varjolla muiden maiden lehdille tukuittain selvää mainosta "kolmannen valtakunnan saavutuksista". Tämä "natsireklaami" esiintyi lehden mukaan hyvin voimakkaasti myös talviolympialaisissa tai kesäolympialaisten avajaisissa Hitler-tervehdyksen suorittaneiden joukkueiden suosionosoituksissa. *"Valittaen on todettava, että Saksan natsit ovat tehneet urheilunkin aatteidensa propagandavälineeksi"*, lehti kirjoitti. Maakansan kirjoituksen lainannut Helsingin Sanomat vältti itse näin avointa kritiikkiä. Helsingin Sanomien mielestä Saksan käyttäytyminen Tokion valitsemisessa herätti närkästystä. Saksa oli ilmeisesti koko ajan toiminut Japanin hyväksi; kyse oli suurpolitiikasta. *"Tämä Saksan kannanotto on ilmeisesti tehnyt suomalaiset sekä Saksassa että Suomessa immuuniksi Saksan propagandalle"*, arvioi lehti.

Kisaselostukset Berliinistä

Suomalaisia kiinnosti tietenkin eniten omien urheilijoiden menestys ja tärkeimmäksi muodostui kisojen ensimmäinen viikko yleisurheilulajeineen. Alku oli lupaava: jo ensimmäinen päivä toi Suomelle kolmoisvoiton 10 000 metrin juoksussa ja hopeaa kuulantönnössä. Sosialidemokraatin pakinoitsija "William" huomautti happamasti niille, jotka olivat ihastelleet

"uusien kykyjen nousua" porvarillisesta urheilupiiristä sekä Askolan (10 000 m hopea), Iso-Hollon (pronssi) että kuulun hopeamitalistin, Bärlundin (n)ostetuiksi TUL:n riveistä. Sosialidemokraatti selosti lukijoilleen lyhyesti kisojen tärkeimmät urheiluosuudet.

Odotettu keihäskulta lipui saksalaiselle Stöckille - suomalaislehtien mukaan Hitlerin vaikutuksesta, joka *"hallitsi urheilija-armeijaansa jollakin salaperäisellä voimalla kunnia-aitionsa paikalta"*. Siinä tilanteessa suomalaiset saivat tyytyä toiseen ja kolmanteen sijaan. "Johtaja" oli läsnä myös muilla tavoin: "Hitler, Göring ja Göbbels onnittelivat Iso-Holloa", kirjoitti Aamulehti 9.8. Hitler oli kutsunut 3 000 metrin estejuoksun voittajan Volmari Iso-Hollon ja pronssimiehen, saksalaisen Alfred Domber-tin kunniavieraskabinettiin, jossa hän *"tarjoili vieraille olutta ja kahvia, toistellen 'Wunderschön, wunderschön'"*.

Uuden Suomen kisakuvaukset olivat positiivisen innostuneet; Hitler-tervehdykset, massapropaganda ja muut ilmiöt saivat neutraalin kuvauksen. Lehti täytti päivittäin 4-5 sivua kisauutisilla ja kommenteilla. Ainoat kriittiset arviot sisältyivät haastatteluihin, joissa urheilijat kritikoivat yhtiökansallista katsomoa, Hitlerin-palvontaa ja muita ei-urheilullisia piirteitä.

Erittäin tyytyväisinä Berliinistä raportoivat Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton naiset, 200-päivinen voimistelu- ja tanhujoukkue, johon kuului 10-henkinen retkeilyjoukkue ja 35 voimistelunopettajakokelasta. Berliinissä naisille tarjoutui esiintymismahdollisuus myös ohjelmaan liittyneissä kansanomaisen voimistelun ja tanssin tapahtumissa, joissa esiintyivät mm. natsien kulttuuriorganisaation "Kraft durch Freude"-järjestön ryhmät sekä Arbeitsdienst-järjestön työttömät.

Naiset esittivät ohjelmansa stadionilla 6.8. ja heidän joukkueensa kutsuttiin 13.8 propagandaministerin, Göbbelsin luo ja vielä samana päivänä myös Hitlerin vieraiksi. Jo Göbbels teki naisiin suuren vaikutuksen, mutta Hitlerin persoona mykisti heidät. Hänen luonaan naiset tekivät Hitler-tervehdyksen - johon suomalaisjoukkueet eivät olleet muualla suostuneet. Johtajat kuvauttivat itsensä naisten keskellä ja tarjosivat kahvia. Tilaisuutta naisten liiton lehdelle, Kisakentälle kuvannut nimim. "Pikkutohtori" kirjoitti: *"Meidän maassamme puhutaan yleisesti naurettavasta Hitler-palvonnasta. Mutta... kun on ollut puoli tuntia*

saman katon alla, tuntee selvästi, että tämä nero on luonut jotain suurta ja voimakasta, jota täytyy kunnioittaa".

Suomalaisten odottama keihäskulta lipui Berliinissä 1936 saksalaiselle Stöckille. Kuva: Suomen Urheilumuseon valokuva-arkisto.

Seuraavana vuonna naisten liitto sai kutsun osallistua Kraft durch Freude-järjestön kansantanssifestivaaleille. 40-henkisen joukkueen matka, jonka isännät kustansivat alusta loppuun, venyi lähes kaksiviikkoiseksi kiertueeksi.

Lehtien yleisarviointia kisoista

Helsingin Sanomat arvioi pääkirjoituksessaan 11.8.1936 Berliinin kisoja urheiluhistorian valtavimmiksi ohjelman monipuolisuuteen, laajuuteen ja tulostasoon nähden. Suomalaiset olivat puolustaneet asemiaan menestyksellä. Lehden mielestä oli luonnollista, että järjestävä maa käytti hyväkseen kisoja saavutustensa mainostamiseksi. Tätä kritisoineista tahoista lehti huomautti: *"Saksan oloja vastustaneet ovat vastustaneet myös kisoja, samoin niitä ovat yrittäneet käyttää hyväkseen myös eräät äärimmäiset piirit. Edellämainitut asiat eivät ole tietenkään kiinnostaneet suomalaisia, urheilu on ollut heille pääasia"*. Toisaalla lehden pakinoitsija "Koukku" arveli että Saksa olisi saanut huomiota vähemmälläkin propagandalla. "Koukku" muisteli olleen sellaisiakin kisoja, joissa propaganda isäntämaan hyväksi oli ollut toisarvoinen asia. Myöhemmin, 14.8. Helsingin Sanomat totesi Saksalle olleen tärkeintä näyttää, että maan olot olivat rauhalliset ja normaalit. Lehti myönsi kisoissa olleen paljon sellaista, mitä muut maat eivät tekisi, esimerkiksi maan poliittiset johtajat olivat osallistuneet epätavallisen näyttävästi kisatapahtumiin. Lehden linjana oli ollut jättää lukijoille vapaus muodostaa omat mielipiteensä, jotka riippuivat *"jokaisen tarkkaajan henkilökohtaisesta sympatiasta tai antipatiasta nyky-Saksaa kohtaan"*. Suomen Sosialidemokraatti oli aiemmin syyttänyt Helsingin Sanomia ottamisesta Natsi-Saksan puolustamisen sydämenasiakseen: lehden palstat olivat olleet *"kyllästetyt tymeillä kyhäyksillä Berliinistä ja puolusteluilla natsi-Saksaan suunnattua kritiikiltä"*.

Aamulehti puolestaan referoi Muut lehdet-palstallaan Helsingin Sanomien kirjoitusta: *"(HS) pitää luonnollisena, että kisojen isäntämaa on käyttänyt tilaisuutta mainostaakseen, mikä ei ehkä miellytä sikäläisen järjestelmän vastustajia, mutta tämä puolihan ei suomalaisia liikuta, sillä urheilu on meille ollut kisojen päämäärä"*.

Äärioikeistolainen Ajan Suunta kehui kisoja leimanneen erinomaisen järjestyksen. Saksalainen yleisö ei sen sijaan ollut asiantuntevaa. Tämäkin kehotti lehden mielestä pontevaan "urheilun kansanomaistamiseen" Suomessa. Ääriaineokset, punaiset ja juutalaiset, olivat yrittäneet tehdä kisoista tynkäkisat, siinä kuitenkaan onnistumatta.

Suomen Urheilulehden Martti Jukola kirjoitti, *"ettei kisoja koskaan aiemmin oltu vietetty näin haltioituneen ja hurmahenkisen joukkohysterian vallassa - jatkuva Hitler-tervehdyksen tekeminen rasitti jo kättä..."* TUL-lehden pakinoitsija puolestaan näki kisat tragikoomisena farssina. Lehden mukaan "Herra Jukolakin" oli viettänyt hakaristilippujen, horst-wessel-hymnien ja fascististen kätten nostojen ääressä sellaisia juhlahetkiä, ettei voinut olla paljastamatta karvaansa, vaan oli julistanut lehdesään: *"Me emme ole tunteneet sitä uutta ja vavahduttavaa kansallishenkeä, joka Saksassa nykyisin vallitsee. Tämä henki on nostanut Saksan uuteen kukoistukseen"*. TUL-lehti nimesi olympiakisat Potemkinin kulis-seiksi. Saksa oli suurissa taloudellisissa vaikeuksissa ja lehti väitti Berliinin näyteikkunoiden tyhjenevän tavaroista kisojen jälkeen.

Tulenkantajat-lehti oli tyytyväinen siihen, etteivät suomalaiset urheilijat olleet antaneet natsipropagandan käyttöä hyväksi itseään. Lehti korosti myös Suomen Urheiluliiton puheenjohtajan, Urho Kekkosen todenneen radiopuheessaan kisojen epäurheilullisuuden. Huolimatta viittauksista antiikin kisoihin oli Berliinistä poissa tunne kulttuuriyhteisyydestä ja kansojen yhteistoiminnasta: samoin kuin henkisen kulttuurin, ruumiinkulttuurinkin tehtävänä oli yhdistää ja jalostaa ihmisiä, eikä erottaa ja alentaa heitä, lehti lausui.

Suomen Sosialidemokraatin ulkopoliitikan asiantuntija Reinhard Swentorzetki totesi urheilun tulleen sotketuksi suurvaltapolitiikkaan ja olympiatulen lämmittäneen *"niin suloisesti diktatuurimaiden tulevaisuuden perspektiivejä"*. Berliinissä vahvistunut yleinen käsitys porvarillisen urheilupoliitikan epärehellisyydestä yritettiin nyt sammuttaa olympiatulen mukana. Joka tapauksessa jäljelle jäi *"...savu, paksu, ruma ja kitkerältä haiseva savu.."*, lopetti kirjoittaja.

Suomen lehdistön Berliinin kisoja koskeneesta tiedotuksesta tehty Saksan propagandatoimiston yhteenveto "Die Berliner Olympiade in der Finnischen Presse" on paikoin oikeaan osuva, paikoin valikoiva ja kaunis-televa. Lehtien kisoille antama palstatila ei ollut "valtaosa sivuista" (IKL:n pientä Uusimaa-lehteä lukuunottamatta), kuten yhteenvedossa väitettiin. Suomalaiset lehdet kirjoittivat yleensä olympiakisoista runsaasti, poikkeuksellista oli runsas kirjoittelu järjestäjämaan oloista. Yhteenvedossa annettiin erityinen tunnustus liberaalille Helsingin Sanomille sekä

Hufvudstadsbladet-lehdelle, joskin molempien mainittiin valittaneen liiallisesta natsipropagandasta kisoissa.

Sen sijaan "marxilainen lehdistö" oli käyttänyt hyväkseen tilaisuutta "*kisojen halventamiseen ja hyökkäyksiin Saksaa vastaan*". Arvio tunnusti kyllä muidenkin lehtien kritikoineen yleisön epäurheilullista suhtautumista, kilpailujen aikana järjestettyjä seremonioita jne. Seuraavien kisojen päätyminen Tokioon oli vaikuttanut raportin mukaan vaimentavasti myönteiseen kirjoitteluun - salaisesta äänestyksestä huolimatta suomalaiset olivat paljastaneet Saksan antaneen äänensä Tokiolle. Lisäsytytymättömyyteen oli raportin mielestä suomalaisten omassa heikossa menestyksessä, joka oli saanut aikaan Suomessa naisvihamielisiäkin purkauksia, sillä Saksan naiset toivat maalleen pisteitä (joita suomalaislehdet eivät olisi ottaneet lukuun. kirj.huom.).

Mikäli arvioimme Saksan olympiakisojen lopullista kuvaa, tähän artikkeliin kootun aineiston valossa Saksan vuoden 1936 olympiakisoihin liittynyt lehtikirjoittelu poikkesi muusta ajankohdan Saksaan liittyvästä tiedotuksesta: Saksasta ja sen oloista kirjoitettiin olympiakisojen yhteydessä paljon ja myönteisesti. Lisäksi rajaviiva kulkee selkeästi poliittisen oikeiston ja vasemmiston välillä. Osin kilpailu vuoden 1940 kisojen isännyydestä vaikutti tähän, mutta ei kokonaan, kuten esimerkiksi Helsingin Sanomien linja osoittaa. Kisapaikan ratkaisu osoitti "urheilukan-san" luottaneen sinisilmäisesti urheilulliseen ratkaisuun - ja politikojien luottaneen yhtä naivisti Saksan tukeen.

Saksan Japaniin kohdistunut valinta ennakoi selvästi myöhemmin samana vuonna solmittua maiden välistä poliittista sopimusta. Natsit olivat näin, monella tapaa onnistuneet käyttämään urheilua ja olympiakisojaan "Troijan hevosenä".

** Artikkelin on työstetty suomalaislukijoille Arnd Krügerin ja Bill Murrayn toimittamassa teoksessa "The 1936 Olympics in their world context" (University of Illinois Press, ilm. 1994) julkaistavasta artikkelista. Se pohjautuu pääosin Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksen Suomen historian opiskelijoiden (ks. tekijät) v. 1991 proseminaarissa tekemiin*

pienoistutkimuksiin ja tuolloin koottuun lehtiaineistoon, radionauhoihin ja arkistoaineistoihin. Myös "Suomi urheilun suurvaltana"-projektille koottua lehtimateriaalia on käytetty hyväksi. Artikkelin lopullisesta muodosta ja johtopäätöksistä vastaa proseminaarin vetäjä FL Leena Laine.

LÄHDELUETTELO

Suomen Urheilun Keskusarkisto, Helsinki

- J.W. Rangellin kokoelma
- Suomen Palloliiton arkisto
- SVUL:n arkisto

Yleisradion äänitearkisto, Helsinki

- Ääninauhat vuodelta 1936

Bernett, Hajo, Der Deutsche Sport im Jahre 1933. Stadion VII, 2.

Halila, Aimo & Sirmeikkö, Paul, Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto SVUL 1900-1960. Helsinki 1960.

Hentilä, Seppo, Suomen työläisurheilun historia I. Hämeenlinna 1982.

Hiedanniemi, Britta, Kulttuuriin verhottua politiikkaa. Kansallissosialistisen Saksan kulttuuripropaganda Suomessa 1933-1940. Keuruu 1980.

Häyrinen, Reijo & Laine, Leena, Suomi urheilun suurvaltana. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja n:o 115 (toim. Erkki Vasara). Helsinki 1989.

Krüger, Arnd, Sport und Politik. Von Turnvater Jahn zum Staatsamateur. Hannover 1975.

Nygren, Helge, Poliitiikkaa olympiaympyröissä. Helsinki 1977.

Pålbrandt, Rolf, Arbettarrörelsen och idrotten 1919-1939. Studia Historica Upsaliensia n:o 91, Upsala 1977.

Simon, Hans (toim.), Geschichte der Körperkultur III, Die Körperkultur in Deutschland von 1917 bis 1945. Berlin 1969.

Vares, Vesa, Hakaristin kuva. Kansallissosialistinen Saksa Suomen johtavassa puoluelehdissä sisä- ja ulkopoliittisena tekijänä 1933-1939. Turun yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja n:o B 2. Turku 1985.

Vuosikertomus Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton toiminnasta 1934-1937. Helsinki 1935-1938.

Aamulehti 1936

Ajan Suunta 1936

Helsingin Sanomat 1935-1936

Idrottsbladet 1933-1934

Karjala 1936

Kisakenttä 1936

Soihtu 1936

Suomen Sosiaalidemokraatti 1933-1936

Suomen Urheilulehti 1930-1936

Tulenkantajat 1935-1936

TUL-lehti 1933-1935

Uusimaa 1936

Uusi Suomi 1936